

UDK:811.2

Mastura XAITOVA,

O'zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikasiyalar universiteti tayanch doktoranti

E-mail: mastura-xaitova@mail.ru

O'zJOKU katta o'qituvchisi PhD S.Maxsumova taqrizi asosida

DAVLAT TASHKILOTLARI MATBUOT XIZMATLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ULARNING JAMOATCHILIK BILAN ALOQALAR O'RNATISHDAGI FUNKSIYALARI

Annotatsiya

Maqolada mamlakatimizda axborot xizmatlarining alohida mustaqil soha sifatida rivojlanishini, uning huquqiy asoslarini yaratilishi, davlat tashkilotlari matbuot xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari, "matbuot xizmati", "axborot xizmati" va "jamoatchilik bilan aloqalar bo'limi" tushunchalarini farqli jihatlarini, jamoatchilik bilan aloqalar tushunchasi, RR tushunchasi va uning mohiyati hamda professionalizm masalalari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: RR, pablik rileyshnz, RR mutaxassislar, matbuot xizmati, axborot xizmati, jamoatchilik bilan aloqalar, kommunikatsiya, ommaviy axborot vositalari, OAV qonunchiligi va professionalizm masalalari.

FEATURES OF THE PRESS SERVICES OF STATE ORGANIZATIONS AND THEIR FUNCTIONS IN ESTABLISHING PUBLIC RELATIONS

Annotation

The article analyzes the development of information services as a separate independent sphere in our country, the creation of its legal foundations, the peculiarities of the activities of press services of state organizations, various aspects of the concepts of "press service", "information service" and "public relations department". Hence, the article examines the concept of public relations (PR) and its essence, and issues of professionalism.

Key words: PR, public relations, PR specialists, press service, information service, public relations department, communication, mass media, media legislation and issues of professionalism.

ОСОБЕННОСТИ ПРЕСС-СЛУЖБ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И ИХ ФУНКЦИИ В УСТАНОВЛЕНИИ СВЯЗЕЙ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ

Аннотация

В статье проанализировано развитие информационной службы как отдельной самостоятельной сферы в нашей стране, создание ее правовых основ, особенности пресс-служб государственных организаций, отличительные черты понятий "пресс-служба", "информационная служба" и "отдел по связям с общественностью", понятие связей с общественностью, понятие PR и его сущность, а также вопросы профессионализма.

Ключевые слова: PR, паблик рилейшнз, PR специалисты, пресс-служба, информационная служба, связи с общественностью, коммуникация, средства массовой информации, законодательство о СМИ и вопросы профессионализма.

Kirish. Huquqiy demokratik davlat jamiyatning barcha jabhalarida o'zaro tushunish va ma'lumot almashish asosida jamoatchilik bilan aloqalarni doimiy ravishda saqlab turishi kerak. Shu sababli davlat boshqaruv organlaridagi jamoatchilik bilan aloqalar xizmatlarining asosiy maqsadi kommunikativ imkoniyatdan foydalangan holda davlat siyosatini amalga oshirishning manbai sifatida foydalanish mexanizmini yaratish hisoblanadi. Davlat hokimiyatining aloqa imkoniyatlari nafaqat samarali axborot kanallarining mavjudligi, balki aholi bilan muloqot qilish, o'z qarorlarini jamiyatga to'g'ri tushuntirish, turli ijtimoiy guruhlarining fikrlarini eshitish imkoniyatining mavjudligiga ham bog'liqdir.

Davlat hokimiyati organlari nafaqat jamiyatni xabardor qilish vositasi, balki mahalliy va umummilliy miqyosdagi muammolarni hal qilishda faol va samarali ishtirok etishga undash maqsadida aholining asosiy qatlamlarini "tarbiyalash"ga ya'ni ularning axborotga bo'lgan ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi.

Davlat organlari matbuot xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlarini ko'rib chiqishdan oldin, "matbuot xizmati", "axborot xizmati" va "jamoatchilik bilan aloqalar bo'limi" tushunchalarini farqlab olishimiz lozim.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Maqolada "matbuot xizmati", "axborot xizmati" va "jamoatchilik bilan aloqalar bo'limi" tushunchalarini bir-biridan farqli jihatlarini aniqlash uchun bir nechta xorijlik olimlarning adabiyotlari va mamlakatimizda amalda bo'lgan qonunchilikni tahlil qildik.

Davlat boshqaruvi tizimidagi jamoatchilik bilan aloqalar – bu davlat organlari tuzilmalarining fuqarolar va jamoat institutlari bilan maqsadli o'zaro ta'siri bo'lib, ular tomonidan amalga oshiriladigan davlat hokimiyati va boshqaruvining axborot-kommunikativ funksiyasi sifatida belgilanishi mumkin. Bu esa jamoatchilik turli doiralarining u yoki bu qaror va harakatlarga bo'lgan munosabatini baholash imkonini beradi. Shuningdek, e'lon qilingan va amalda olib borilayotgan siyosatni aniqlash, amalga oshirilayotgan dasturlarni jamoat manfaatlarini bilan bog'lash, jamoatchilik fikrini o'rganish, qabul qilish va amalga oshirishni qo'llab-quvvatlash, tegishli choralarni ko'rish uchun turli muammolarni hal qilish bo'yicha samarali g'oyalarni shakllantirish hisoblanadi[1].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 15-fevral kuni e'lon qilingan "O'zbekiston Respublikasi davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining axborot xizmatlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 125-sonli qarori[2]ga muvofiq davlat

va xo'jalik boshqaruvi organlarining matbuot xizmatlari "axborot xizmati" shaklida e'tirof etiladi. Mazkur qaror qabul qilinishi munosabati bilan o'z kuchini yo'qotgan Vazirlar Mahkamasining 2006-yil 22-sentyabrdagi "Davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining jamoatchilik bilan aloqalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 203-sonli qarorida ham davlat tashkilotlarining matbuot xizmatlari "axborot xizmati" deb nomlangan edi.

Axborot xizmati – bu mahalliy ijro etuvchi hokimiyat apparati tarkibiy bo'linmasi bo'lib, uning rahbariga bevosita bo'ysinadi. Axborot xizmatining ishini tashkil etish uning qaysi sektorda ishlashiga bevosita bog'liq[3].

Shu o'rinda davlat organlarining matbuot xizmatlari va tijorat tuzilmalaridagi jamoatchilik bilan aloqalar bo'limlari ya'ni PR xizmatlari o'rtasidagi farqlarni belgilab olish lozim.

Davlat tuzilmalarida matbuot xizmatlarining ishini tashkil etish ushbu bo'linmalarining tijorat va ijtimoiy tarmoqlarda ishlashini tashkil etishdan farq qiladi, chunki birinchidan, uning ishini tashkil etish uning manfaatlarini ifoda etadigan davlat organining strategik maqsadlari, yo'nalishlari va funksiyalariga qarab quriladi. Ikkinchidan, u avtonom ob'ekt bo'lishi mumkin emas, tarkibida u faoliyat ko'rsatadigan davlat organi faoliyatidan ajralgan. Bu shuni anglatadiki, hokimlik axborot xizmati xabar bergan barcha ma'lumotlar, masalan, viloyat (tuman, shahar) hokimligi apparati rahbariyati tomonidan tasdiqlanishi kerak.

Rossiyalik tadqiqotchi G.V.Atamanchukning fikriga ko'ra, "jamoatchilik bilan aloqalar davlat boshqaruv faoliyatining muhim tarkibiy qismi sifatida aniq belgilangan funksiyalar to'plamiga ega"[4]. Tadqiqotchining ta'kidlashicha, boshqaruv funksiyasini bajarib, matbuot xizmatlari davlat tashkilotlari rahbariyatini jamoatchilik fikri to'g'risidagi ma'lumotlar bilan ta'minlash, unga davlat faoliyatining turli yo'nalishlarini axborot bilan ta'minlashda yordam berish bo'yicha bir qator ishlarni o'z ichiga oladi. Davlat tashkilotlarining ikkinchi muhim vazifasi G.V.Atamanchukning ta'kidlashicha, mamlakatda siyosiy barqarorlikni saqlashdir. Ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni funktsionallik tushunchasi orqali aniqlash mumkin ya'ni ijtimoiy tizim keyinchalik uning tarkibiy qismlarining o'zaro ta'siri natijasida tizimning normal ishlashini ta'minlab, uning rivojlanishiga sabab bo'lganda barqaror hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiq etilayotgan mavzuni to'liq ochib berish uchun qiyosiy tahlil metodidan foydalanildi. Bir nechta tadqiqotchilarning fikrlari o'rganilib, mavzu yuzasidan tegishli xulosalar qilindi. Jumladan, bir qator tadqiqotchilar qatori yana bir rus olimi A.Kochetkova fikrlari ham tahlil qilindi. U davlat hokimiyati organlaridagi matbuot xizmatlarining eng muhim yo'nalishi sud-huquq tizimlarining samarali ishlashini axborot bilan ta'minlashdir, deb hisoblaydi. Uning fikriga ko'ra, demokratik jamiyatdagi hokimiyat xalqqa hisobot berishi kerak va axborot harakatlari iqtisodiy qarorlardan oldin bo'lishi lozim, ayniqsa, ular ko'pchilikning manfaatlariga bevosita ta'sir qilsa[5].

Tahlil va natijalar. Ushbu ish doirasida davlat organlarining matbuot xizmatlari funksiyalari bo'yicha barcha nuqtai nazarlarni tahlil etgan holda, A.Yu.Rusakov tomonidan taklif qilingan va bizning fikrimizcha, eng to'liq va aniq bo'lgan jamoatchilik bilan aloqalarning funksiyalarini tasniflashga to'xtalamiz. U quyidagi funksiyalarni ta'kidlaydi davlat organlarining matbuot xizmatlariga tavsiya etadi:

- axborot-tahliliy funktsiya davlat faoliyatining aniq yo'nalishlari, uning strategiyasi va taktikasi bo'yicha axborot siyosatini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, ma'lumotlar bo'yicha voqealar harakatini dinamikada qayd etadi. U tashqi va ichki kontragentlarni sinchkovlik bilan o'rganishni, davlat siyosatini amalga oshirishda aniq vaziyatlarni tahlil qilishni, jamoatchilik fikrini, kayfiyatini, aholining reaksiyalarini

baholashni, eng samarali davlat qarorlarini qabul qilish uchun bir qator tahliliy ma'lumotlarni tayyorlashni o'z ichiga oladi;

- axborot-kommunikatsiya funksiyasi aholi bilan axborot ishlarni olib borishda, shuningdek, davlat muassasasi ichidagi ijtimoiy-psixologik muhitni saqlash, xizmat etikasi va korporativ identifikatsiyaga rioya qilish uchun axborotni ishlab chiqarish, ko'paytirishni ta'minlaydi;

- maslahat va uslubiy funktsiya jamoatchilik bilan munosabatlarni tashkil etish va yo'lga qo'yish bo'yicha maslahat berishdan iborat. Shu jumladan, davlat hokimiyati organlarining turli tuzilmalari va bo'linmalari bilan hamkorlik va ijtimoiy sheriklik, dasturlar va aksiyalarning konseptual modelarini ishlab chiqish;

- tashkiliy-huquqiy harakatlar ommaviy axborot vositalari, audio va video jihozlardan foydalangan holda faol aksiyalarni, turli darajadagi ishbilarmonlik uchrashuvlarini, ko'rgazmalarni, konferensiyalarni tayyorlash va o'tkazish, matbuot xizmati faoliyatini huquqiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha umumiy chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi[6].

Davlat hokimiyati organlari tarkibidagi jamoatchilik bilan aloqalar xizmatining o'z rni haqida gapirganda, shuni ta'kidlash kerakki, ko'p jihatdan uning ahamiyati rahbariyatning pozitsiyasiga bog'liq. Qanday vakolatlar beriladi, strategik qarorlar qabul qilishda ushbu bo'limga e'tibor qaratish va ularning faoliyati natijalarini hisobga olish butun matbuot xizmatining samaradorligiga bog'liq. Bugungi kunda hokimiyatning turli darajalarida kadrlar xatosi tajribasi mavjud bo'lganda, barcha sharoitlarni hisobga olgan holda, matbuot kotibi lavozimiga nomzodlar yanada ehtiyotkorlik bilan tanlanadi. Ushbu lavozimni joriy etish hokimiyat organlarida keng qo'llaniladi. Biroq uni apparat tarkibiga "kiritish" uchun ko'plab variantlar mavjud. Ko'pincha, birinchi shaxsning matbuot kotibi hokimiyat rahbari (nutq mualliflari) uchun nutq matnlarini tayyorlaydigan, jurnalistlar bilan aloqalarini ta'minlaydigan mutaxassislar apparatiga bo'ysunadi. Matbuot kotibi rahbarga hamma joyda hamrohlik qiladi, uning nomidan jurnalistlarga sharhlar berishi mumkin. Bunday holda matbuot kotibi xizmati to'g'ridan-to'g'ri birinchi shaxs bilan ishlaydigan alohida bo'limdir.

Davlat organlarida jamoatchilik bilan aloqalarning mohiyati esa umumiy ijtimoiy, korporativ va xususiy manfaatlarining kelishilishini ta'minlashdan iborat. Uning maqsadi jamoatchilik bilan aloqalarni amalga oshirish uchun mo'ljallangan funksiyalarda namoyon bo'ladi.

Davlat hokimiyati organlari tizimidagi jamoatchilik bilan aloqalar funksiyalari ikkinchisining faoliyatining tabiati va o'ziga xos xususiyati bilan bog'liq.

Muayyan davlat tuzilmasining holatiga qarab funksiyalar farq qilishi mumkin. Masalan, hududiy hokimiyat mahalliy hokimiyatga qaraganda kengroq funksiyalarga ega. Boshqaruv darajasi va jamoatchilik bilan aloqalar xizmatlarining xususiyatlari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjud. Masalan tuman va shahar hokimiyatlarida kommunikativ funktsiya va fuqarolar bilan doimiy va tashkiliy aloqa keng amalga oshiriladi. Hududiy hokimiyatlarda asosiy e'tibor axborot funksiyasiga va shunga mos ravishda ommaviy axborot vositalari bilan ishlashga qaratilgan.

Xulosa va takliflar. Demak, davlat organlarida axborot xizmatini tashkil etish davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari xodimlarining jamoatchilik bilan samarali muloqotini ta'minlashda hal qiluvchi o'rin tutadi.

Axborot xizmatining asosiy maqsadi aholiga davlat siyosati, dasturlari va xizmatlari to'g'risida to'g'ri va o'z vaqtida ma'lumot berishdir. Bu ma'lumotlar fuqarolarning ongli qarorlar qabul qilishlari va demokratik jarayonda ishtirok etishlari uchun zarurdir.

Maqsadga erishish uchun davlat organlarining axborot xizmati turli xil kanallar, masalan, veb-saytlar, ijtimoiy tarmoqlar va press-reizlar orqali ma'lumotlarni to'plash, tahlil

qilish va tarqatish kabi bir qator vazifalarni bajarishi kerak. Shuningdek, ular taqdim etilgan ma'lumotlar jamoatchilikning barcha a'zolari, jumladan, nogironlar yoki til to'siqlari bo'lganlar uchun hamochiq bo'lishini ta'minlashi kerak.

Ushbu vazifalarga qo'shimcha ravishda, axborot xizmati jamoat sohasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar yoki ziddiyatli vaziyatlarni aniqlash va hal qilishda ham faol bo'lishi lozim. Buning uchun jamoatchilik oldida turgan muammolarni chuqur tushunish, shuningdek, samarali muloqot strategiyalarini ishlab chiqish uchun boshqa davlat idoralari va manfaatdor tomonlar bilan hamkorlikda ishlash qobiliyati talab etiladi.

Umuman olganda, davlat organlarida axborot xizmatini samarali tashkil etish shaffoflik, hisobdorlik va aholining hukumatga ishonchini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Axborot xizmati bo'limlari to'g'ri va o'z vaqtida ma'lumotlarni taqdim etish orqali fuqarolarning sog'lom va faol jamiyatni targ'ib qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan demokratik jarayonlardan xabardor bo'lib, ishtirok etishga yordam beradi.

Xulosa o'rinda aytish mumkinki, hozirgi vaqtda jamoatchilik bilan aloqalarni samarali tashkil etish va jamoatchilikni tushunishning uchta asosiy yondashuv mavjud:

- altruistik;
- kompromistik (murosali);
- pragmatik [7].

Altruistik yondashuv orqali jamoatchilikni PR – “jamoatchilik manfaatlariga xizmat qilish” uchun umumiy hamkorlikni tashkil etishga qaratilgan faoliyat ekanligiga ishonitirishga qaratilgan.

PR (inglizcha Public relations iborasining qisqartirilgan shakli) asoschilaridan biri S.Blek quyidagi ta'rifni eng yaxshisi deb biladi: “PR – bu tendentsiyalarni tahlil qilish, ularning oqibatlarini bashorat qilish, tashkilot rahbariyatiga tavsiyalar berish va tashkilot va jamoatchilik manfaati uchun harakat dasturlarini amalga oshirishga asoslanga san'at va fanidir”[8]. Ushbu ta'rif 1978-yil 11-avgustda Mexiko shahridagi 30 ta Milliy va mintaqaviy PR assotsiatsiyalarining Butunjahon PR Assambleyasidagi bayonotida berilgan.

Kompromistik (murosali) yondashuvi ikki nuqtaga urg'u beradi:

- muayyan manfaatlarni qondirishga xizmat qilish;
- tashkilot jamiyat manfaatlarini hisobga olgan holda jamiyat uning manfaatlariga to'g'ri munosabatda bo'lishiga umid qilish.

Pragmatik yondashuv esa tashkilot va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarda idealizmdan mahrum bo'lib, o'zaro manfaatli xodimlarga urg'u beradi. Shu o'rinda tadqiqotchi J.P.Boduanning PRga “kerakli odamlar bilan samarali munosabatlar”[9] deb bergan ta'rifini ta'kidlash o'rinni hisoblanadi.

Pragmatik yondashuv doirasida PRning eng to'liq ta'rifi quyidagi ta'rif deb hisoblanishi mumkin: PR – bu loyiha ichidagi, shuningdek, ushbu loyihani muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun loyiha ishtirokchilari va uning tashqi muhiti o'rtasidagi munosabatlarni uyg'unlashtirishga qaratilgan axborot-tahliliy va texnologik tadbirlar tizimi.

Keng ma'noda PR – bu muloqotni ongli ravishda tashkil etish. PR boshqaruv funksiyalaridan biridir. PRning maqsadi o'zaro tushunishga erishish va ikki tomonlama aloqa orqali tashkilot va uning auditoriyalari o'rtasida samarali munosabatlarni o'rnatishdir.

Demak, amaliyotda “PR xizmati” va “Axborot xizmati” atamalarini sinonim sifatida ham qo'llashimiz mumkin. Modomiki, PR xizmati va Axborot xizmatini uyg'un holda tushunish mumkin ekan, ularning prinsiplari ham bir-biri bilan bog'liq ekanligini ta'kidlab o'tish lozim.

O'zbekiston Prezidentining 2019-yil 27-iyundagi “Ommaviy axborot vositalari mustaqilligini ta'minlash hamda davlat organlari va tashkilotlari Axborot xizmatlari faoliyatini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-4366-sonli qarori[10] bilan davlat hokimiyati organlari, davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, respublika ahamiyatiga molik idora, muassasa hamda boshqa davlat va nodavlat tashkilotlarining axborot xizmatlari, matbuot markazlari, jamoatchilik bilan aloqalar bo'yicha xizmatlarining asosiy vazifalari ya'ni funksiyalari belgilab qo'yilganligi matbuot kotibiga uning xizmat doirasiga kirmaydigan boshqa vazifalarni yuklashning oldini oladi va samarali jamoatchilik bilan aloqalar o'rnatib tashkilot faoliyati tezkor va xolis yoritilishiga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Государственное управление: основы теории и организации: учебник: в 2т. – т.1 /Под общ. ред. В.А. Козбаненко. – 2-е изд., с изм. и доп. – М.: Статут, 2002. – С.171
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 15-fevraldagi “O'zbekiston Respublikasi davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining axborot xizmatlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 125-sonli qarori – <https://lex.uz/uz/docs/-3561681>
3. Косимова Н., Бабаджанова Г., Исламова Л. Эффективная коммуникация с общественностью. Практическое пособие для информационных служб. – Т. 2013. – С. 10
4. Атаманчук, Г.В. Теория государственного управления. – М.: Омега-Л, 2004. – С. 256
5. Кочеткова А. PR-планирование в государственной сфере // Пресс-служба. – 2007. – №8. – С.42
6. Русаков А.Ю. Связи с общественностью в органах государственной власти. Учебное пособие. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2006. – С.18-19.
7. Мишон Е.В. Связи с общественностью в органах власти. – М.: Кнорус, 2022. – С. 7.
8. Блэк С. Паблик рилейнз. Что это такое? – М.: Новости, 1990. – С. 151.
9. Бодуан Ж.П. Управление имиджем компании. Пиар: предмет и мастерство. – М.: Инфра-М, 2001. – С. 38.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ommaviy axborot vositalari mustaqilligini ta'minlash hamda davlat organlari va tashkilotlari axborot xizmatlari faoliyatini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-4366-sonli qarori – <https://lex.uz/docs/-4390513>